രാജ്ഗീറിലെ ഉഷ്ണ ജലസ്രോതസ്സുകൾ തേടി

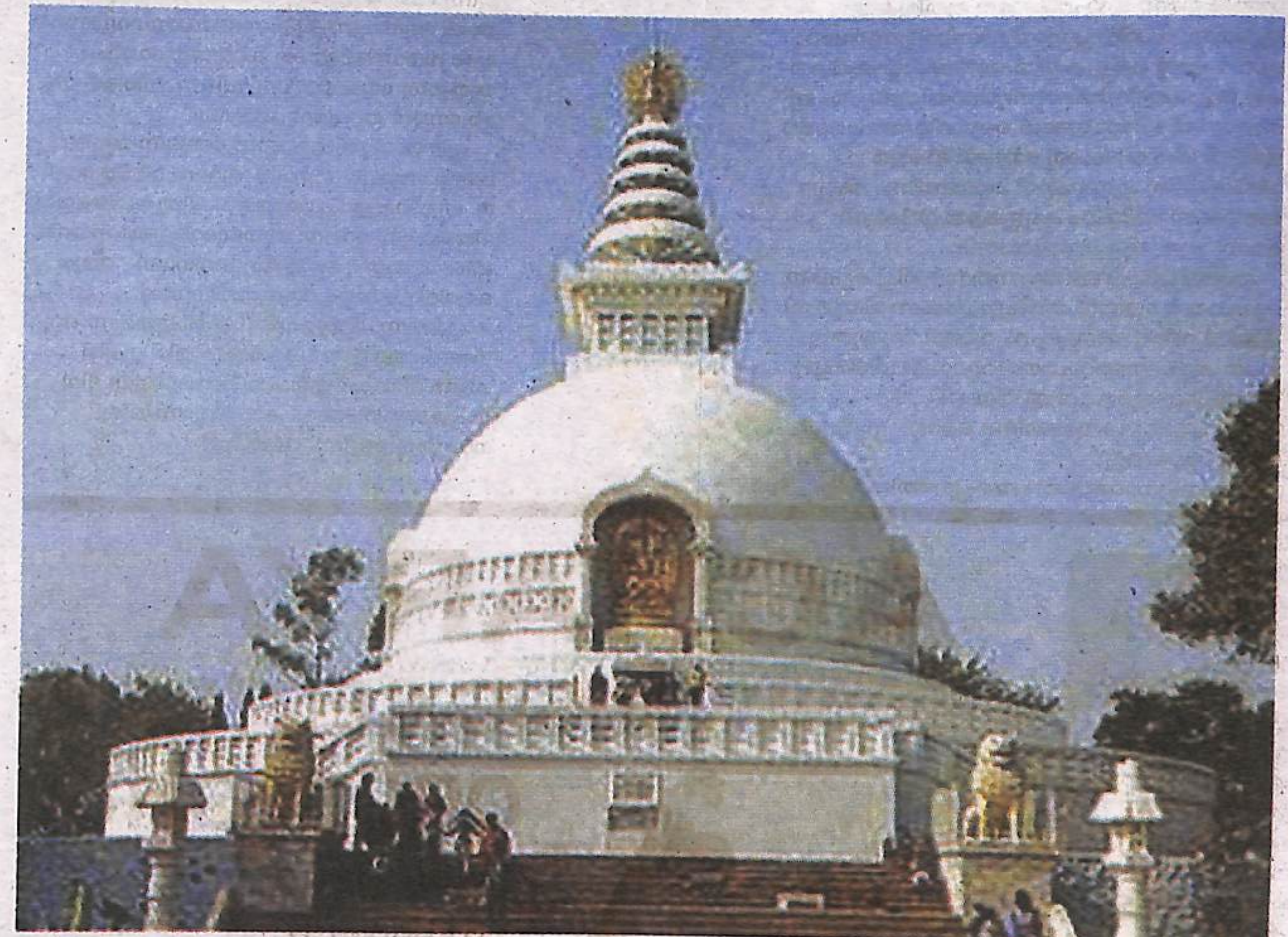

ഫാ. ഡോ. കെ.എം. ജോർജ്

രാജ്ഗീറിലെ സിദ്ധാർത്ഥ ഹോട്ടലിൽനിന്ന് രാവിലെ ഒരു നടത്തത്തിന് ഇറങ്ങിയതാണ്. ഉത്തരേന്ത്യയിൽ ചൂടുവരുന്നതിന് മുമ്പുള്ള സുഖശീതളമായ വസന്തം. രാജ്ഗീറിലെ ചെറു പട്ടണം നിറയെ പരമ്പരാഗതമായ ടോംഗാ വണ്ടികളുണ്ട്. മിക്കവാറും ശോഷിച്ച കുതിരകളെ കെട്ടിയ ഇരുചക്രവാഹനങ്ങൾ . ഓട്ടോറിക്ഷകൾ എത്തുന്നതിനു മുമ്പ് ഉത്തരേന്ത്യയിലെ പല സ്ഥലങ്ങളിലും ടാക്സിയായി ഓടിയിരുന്നത് ടോംഗാകളാണ്. ഇന്നും അവയുടെ ആകർഷണം കുറഞ്ഞിട്ടില്ല, സന്ദർശകർക്ക്.

രാവിലെ, ചെറിയ തണുപ്പുള്ള കാറ്റുമേറ്റ് ടോംഗയിൽ ഒന്നു കയറുകയും സ്ഥലം കാണുകയും ചെയ്യണമെന്ന് മനസ്സിലൊരു പൂതി. ഹോട്ടലിന്റെ മുമ്പിൽ കണ്ട ടോംഗാവാലയെ കൈയാട്ടി വിളിച്ചു. 'എനിക്കു വേണുവനത്തിൽ പോകണം' എന്നു പറഞ്ഞു. അയാൾക്ക് ചിരി വന്നു. ഒരു ചെറിയ പരിഹാസച്ചുവയുള്ള ചിരി കണ്ടപ്പോൾ ഞാൻ ഇളിഭ്യനായി. അയാൾ കൈ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു, "അതാണ് വേണു വനം." തെരുവിനപ്പുറത്ത് മരങ്ങളും മുളകളും നിബിഡമായിനിൽക്കുന്നത് ഞാൻ അപ്പോഴാണ് കണ്ടത്. മൂന്നു നാല് മിനിറ്റ് നടന്നാൽ വേണുവനത്തിൽ എത്തും. രണ്ടായിരത്തി അഞ്ഞൂറ് വർഷങ്ങൾക്ക് മുമ്പ് മഗധയിലെ ബിംബിസാരചക്രവർത്തി ഗൗതമബുദ്ധന് ധ്യാനിക്കാൻ

കൊടുത്ത ഒരു തുണ്ട് വനഭൂമിയാണത്. ഈറ്റയും മുളയും നിറഞ്ഞതുകൊണ്ടാകാം വേണു വനം എന്ന് പേരു വീണത്. ഇന്നും ആ പ്രദേശം ഒരു പാർക്കുപോലെ സൂക്ഷിക്കുന്നു. നടുക്ക് വിശാലമായ ഒരു കുളവും ചുറ്റുപാടും ആളുകൾക്ക് ഇരുന്ന് ധ്യാനിക്കാൻ പറ്റിയ ചെറു പീഠങ്ങളും ധാരാളം തണൽ മരങ്ങളും. ഞാൻ വഴിമുറിച്ചു കടന്ന് വേണുവനത്തിലേക്ക് പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ അകത്ത് എന്തോ ആഘോഷം നടക്കുന്ന പ്രതീതി. വെള്ളക്കുപ്പായങ്ങളും ശിരോവസ്ത്രങ്ങളും അണിഞ്ഞ ധാരാളം സ്ത്രീകളും ബർമീസ്വേഷം ധരിച്ച കുറെ പുരുഷന്മാരും. ഒരു വലിയ അരയാൽ മരത്തിനു കീഴിലെ ബുദ്ധ പ്രതിമയ്ക്ക് ചുവട്ടിൽ ചെറിയ പായകൾ വിരിച്ച് നിരനിരയായി ധ്യാനിക്കുകയാണ് വെള്ളവസ്ത്രധാരികളായ സ്ത്രീകൾ. ഏതാനും കിളികളുടെ ശബ്ദമല്ലാതെ യാതൊരു മനുഷ്യശബ്ദവുമില്ല. എല്ലാവരുടെയും പുറകിൽ സാധാരണ വേഷം ധരിച്ച ഒരു സ്ത്രീ ഇരുന്ന് ഒരു ഫയലിൽ എന്തൊക്കെയോ നോക്കുന്നു. ഞാനവരുടെ അടുത്തു ചെന്ന് പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു, "ആരാണ് നിങ്ങളുടെ സംഘത്തിൽ?"

അവർ പറഞ്ഞു, മ്യാന്മറിൽ നിന്ന് - പഴയ ബർമ്മ- വന്നിരിക്കുന്ന ബുദ്ധഭിക്ഷുണികളുടെ സംഘമാണ്. ബുദ്ധന്റെ പാദസ്പർശമേറ്റ സ്ഥലങ്ങളിലെല്ലാം തീർത്ഥാടനത്തിന് വന്നിരിക്കുകയാണ്. പല സ്ത്രീകളും നേരിയ, വലപോലെയുള്ള തുണികൊണ്ട് മുഖവും തലയും മൂടിയിരുന്നു. ആ വേഷത്തിന്റെ പ്രത്യേകതകളെക്കുറിച്ച് ഞാൻ ചോദിച്ചു. തലയും മുഖവും മൂടുന്നത് സന്യാസ വേഷമല്ല. വെളിമ്പ്രദേശങ്ങളിൽ ഇരുന്ന് ധ്യാനിക്കുമ്പോൾ കൊതുക് കുത്താതിരിക്കാനുള്ള മുൻകരുതലാണെന്ന് അവർ പറഞ്ഞു.

വാസ്തവത്തിൽ, എല്ലാ സന്യാസിനികളുടെയും തലമുണ്ഡനം ചെയ്തതാണ്. എന്റെ ചിന്ത പെട്ടെന്ന് രണ്ടര സഹസ്രാബ്ദങ്ങൾക്കപ്പുറത്തേക്ക് പോയി. അവിടെ ഒരു മരച്ചുവട്ടിലിരുന്ന് ശിഷ്യന്മാരോട് സംസാരിക്കുന്ന ബുദ്ധന്റെ ചിത്രം തെളിഞ്ഞുവന്നു. രാജ്ഗീർ പ്രശസ്തമായ രാജധാനി ആയിരുന്നതുകൊണ്ട് തീർച്ചയായും ധാരാളം ആളുകൾ ബുദ്ധന്റെ പ്രബോധനം കേൾക്കാൻ വന്നുകൂടിക്കാണും. മലഞ്ചെരിവുകളിലും തടാകതീരത്തും അണിമരത്തണലിലുമൊക്കെ ഇരുന്നുകൊണ്ട് ജനങ്ങളെ പഠിപ്പിച്ച നസ്രായനായ യേശുവിന്റെ ചിത്രവും മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞു. ബുദ്ധചരിതവും ക്രിസ്തുചരിതവും ഒരുമിച്ച് പഠിച്ചാൽ അവർ തമ്മിലുള്ള ചില സമാനതകൾ നമ്മെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തും.

പ്രകൃതിയോടുള്ള ബന്ധം ഈ മഹാഗുരുക്കന്മാർ എപ്പോഴും സൂക്ഷിച്ചിരുന്നു. അടച്ചുകെട്ടിയ കെട്ടിടങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ഇരുന്ന് പഠിപ്പിക്കാതെ പ്രകൃതിയുടെ മടിത്തട്ടിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ട് പ്രബോധനം നൽകാനാണ് അവർ ശ്രമിച്ചത്.

ബുദ്ധാശ്രമങ്ങൾക്ക് വിഹാരം എന്നപേര് നൽകിയതിനെക്കുറിച്ച് മുമ്പ് സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. പാരിസ്ഥിതിക പ്രശ്നങ്ങൾ നമ്മെ അല

ട്ടുന്ന ഈ കാലത്ത് പുരാതന സന്യാസ പ്രസ്ഥാനവും പ്രകൃതിയുമായും ഉണ്ടായ ബന്ധം അനുസ്മരിക്കാവുന്നതാണ്.

സന്യാസിനിമാരുടെ ധ്യാനത്തെ ഒട്ടും തടസ്സപ്പെടുത്താതെ കുറെ സമയം ഞാനും അവിടെ നിശ്ശബ്ദമായി ഇരുന്ന് ധ്യാനിച്ചു. തിരിച്ചുപോരും വഴി ഒരുമരത്തിൽ നിന്നു വീണുകിടന്ന ഒരു വലിയ ആലില എനിക്ക് കൗതുകകരമായി തോന്നി. മഞ്ഞയും ഓറഞ്ചും ചുവപ്പും കലർന്ന ആ ഇല ഞാനെടുത്ത് എന്റെ ചെറു സഞ്ചിയിൽവച്ചു. ഇലയുടെ ഒരു ഭാഗം ദ്രവിച്ചിരുന്നു. അതിലൂടെ അതിസൂക്ഷ്മമായ ഞരമ്പുകളും അവയുടെ പരസ്പര ബന്ധവും നമുക്കു കാണാം. ഇലയുമായി കേരളത്തിലെത്തിയപ്പോൾ ആ ഇല മുഴുവൻ സ്വാഭാവികമായി കരിഞ്ഞ് ഉണങ്ങിയിരുന്നു. പക്ഷേ അതിന്റെ ഓർമ്മ ഞാനൊരു ക്യാൻവാസിലേക്ക് പകർത്തി. ഇലയ്ക്കുള്ളിൽ ഒരു മരവും ശാഖോപശാഖകളും പലതരം പക്ഷികളും.

പ്രകാശപൂർണ്ണമായ ചരിത്രസന്ദർഭങ്ങളെ കലയിലൂടെ പ്രകാശിപ്പിച്ച് അതിൽ ഉല്ലസിക്കാൻ സാധിക്കുമെന്ന ഒരു എളിയചിന്ത എന്റെ മനസിൽ പുതിയ ചിറകുകൾ വിടർത്തുന്നു.

രാജ്ഗീർ എന്ന രാജഗൃഹം (രാജധാനി എന്ന അർത്ഥത്തിൽ) അഞ്ച് മലകളുടെ മധ്യത്തിലുള്ള ഒരു താഴ്വരയാണ്-രത്നഗിരി, വൈഭഗിരി, സോമഗിരി, ഉദയഗിരി, വിപലാചലം. ഏതാണ്ട് നാനൂറ് മീറ്ററോളം ഉയരമുള്ള ചെറിയ മലകൾ. ഇവിടെയെല്ലാം ബുദ്ധസ്മാരകങ്ങളും സന്യാസിമാർ താമസിച്ച പാറക്കെട്ടിലെ ഗുഹകളുമുണ്ട്. ഇപ്പോഴും ബൗദ്ധ,ജൈന,ഹൈന്ദവ പാരമ്പര്യങ്ങളിൽ ഒരുപോലെ ജനപ്രിയമായ തീർത്ഥാടന സ്ഥലങ്ങളാണിവ. അതിലൊരു മലയിൽ സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്ന ബുദ്ധസ്തൂപമുണ്ട്. അവിടേക്ക് പോകാൻ പ്രധാനമായും ഉരുക്കുകേബിളിലൂടെ ഉയരത്തിൽ പോകുന്ന കേബിൾ കാറുകളാണ്. 1970 കളുടെ ആരംഭത്തിൽ ജപ്പാനിലെ ബുദ്ധമത വിശ്വാസികൾ അവിടുത്തെ സർക്കാരിന്റെ സഹായത്തോടെ പണിത മനോ

ഹരമായ ബുദ്ധസ്മാരകമാണ് മലയുടെ മുകളിൽ. മാർബിളിൽ തീർത്ത സൗധത്തിന്റെ നാലുവശത്തും നാലുദിക്കുകളിലേക്കും നോക്കുന്ന ബുദ്ധരൂപങ്ങളുണ്ട്. അശോകസ്തംഭത്തിലെ നാല് സിംഹമുഖങ്ങൾ പോലെ. എല്ലാ മതങ്ങളിലും ദിക് സങ്കൽപം ഓരോ തരത്തിൽ സുപ്രധാനമായികരുതപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്ന ചിന്തയും നമ്മെ ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നതാണ് ഇത്.

അവിടേക്കുള്ള യാത്രാ മാർഗമായ റോപ് വേ ജപ്പാൻകാർതന്നെയാണ് പണിതത്. പക്ഷേ, ഇപ്പോൾ സിംഗപ്പൂരിലോ സ്വിറ്റ്സർലണ്ടിലോ ഒക്കെ വലിയ മലകൾക്കിടയിൽ പണിയുന്ന സുഖകരമായ കേബിൾ കാറുകളല്ല അത്. വെറും ഇരുമ്പ് കസേരയിൽ കാലുകൾ താഴേക്കിട്ട് ഒരാൾക്കു മാത്രം ഇരിക്കാം. കേബിളിലൂടെ നിരന്തരം ചലിക്കുന്ന കസേര താഴെവരുമ്പോൾ നിന്നു തരികയില്ല. നീങ്ങുന്ന ഇരുമ്പു കസേരയിലേക്ക് നാം ചാടിക്കയറണം. പ്രായമുള്ളവർക്കും ശരീരംതടിച്ചവർക്കുമൊന്നും അത്ര എളുപ്പമല്ല ഇത്. പല സ്ത്രീകളും പരാജയപ്പെട്ട് മാറുന്നത് കണ്ടു. നമ്മെ തള്ളിക്കയറ്റാൻ ചില സർക്കാർ ജോലിക്കാരുണ്ട്. പക്ഷേ അവർ സർക്കാർ മുറയിൽ തള്ളുമ്പോൾ നമ്മൾ ചിലപ്പോൾ താഴെക്കിടന്നെന്നും വരാം. ഒരു വിധത്തിൽ ഞാനും കയറിപ്പററി. പുറകെ വരുന്ന കസേരകളിൽ ചില കൂട്ടുകാരുമുണ്ട്. കാല് തൂക്കിയിട്ട് ഇരുമ്പുകസേരയുടെ കൈകളിൽ ഊന്നി ശ്വാസം പിടിച്ചാണ് ഇരുപ്പ്. കേബിൾ കസേര തിരിഞ്ഞ് ഉയർന്ന് തുടങ്ങി. കുറേ ചെന്നപ്പോൾ പെട്ടെന്ന് ചലനം നിന്നു. താഴെ കൂർത്ത പാറക്കെട്ടുകളും അതിന്റെ ഇടയിൽ മുൾച്ചെടികളും. താഴേക്ക് നോക്കിയപ്പോൾ ശരീരമാകെ രോമങ്ങൾ എഴുന്നു വന്നു. ഇവിടെ പെട്ടുപോയോ എന്നൊരു തോന്നൽ. കേബിൾ യന്ത്രം തകരാറിലായെങ്കിൽ എങ്ങനെ അവർ ഞങ്ങളെ താഴേക്കിറക്കും. മുമ്പിലും പുറകിലും പരിഭ്രാന്തരായ സഞ്ചാരികൾ ഒറ്റക്കസേരകളിൽ തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്നു. ഏതാനും മിനിറ്റുകൾ അങ്ങനെ ഭയപ്പെട്ടിരുന്നപ്പോൾ പെട്ടെന്ന് സ്തംഭനം മാറി. കേബിൾ വീണ്ടും അനങ്ങിത്തുടങ്ങി. ഞാനെന്റെ രാജ്യത്തുതന്നെയാണല്ലോ എന്ന് ഉറപ്പുവരുത്തിയ കറന്റ് കട്ട്. ഏതാണ്ട് പതിനഞ്ച് മിനിറ്റ് കൊണ്ട് മുകളിലെത്തി. അവിടെയും നീങ്ങുന്ന കസേരയിൽ നിന്നും ചാടി ഇറങ്ങിക്കൊള്ളണം. വിദ്യാർത്ഥി ജീവിത കാലത്ത് ബസുകളിൽ നിന്നും ചാടി ഇറങ്ങുന്ന പരിശീലനം അത്ര മോശമല്ലെന്ന് അപ്പോൾ മനസ്സിലായി. മലമുകളിലെ സ്തൂപത്തിനു ചുറ്റും നടക്കുന്നത് ഹൃദ്യമായ അനുഭവമാണ്. രാജ്ഗീർ താഴ്വര മുഴുവൻ നമുക്ക് കാണാം. അവിടെ ഒരു ബൗദ്ധ ക്ഷേത്രവുമുണ്ട്. അതിന്റെ പൂമുഖത്ത് ഒരാളിരുന്ന് ചെണ്ട അടിക്കുന്നുണ്ട്. 'ഓം മണിപത്മേ' എന്നമന്ത്രത്തിന്റെ ഈണത്തിൽ. അവിടെ മരങ്ങൾക്കിടയിൽ ചായയും ലഘു പാനീയങ്ങളും വിൽക്കുന്ന കൊച്ചുകൊച്ച് ബൂത്തുകളുണ്ട്.

സായാഹ്ന സൂര്യൻ മരച്ചാർത്തുകൾക്കിടയിലൂടെ വെളുത്ത മാർബിൾ സ്തൂപങ്ങളിൽ വർണ്ണചിത്രങ്ങൾ രചിക്കുന്നു. താഴ്വരയിൽ അവിടവിടെനിന്ന് പുകച്ചുരുളുകൾ ഉയരുന്നു. പഗോഡയിലെ ചെണ്ടയിൽ നിന്ന് സൗമ്യമായി ഉയരുന്ന മന്ത്രധ്വനികൾ ഒഴിച്ചാൽ സർവ്വം നിശബ്ദം. ഒരു ചോല മരത്തിന്റെ ചുവട്ടിലെ മാർബിൾ പീഠത്തിൽ കിടന്നുകൊണ്ട് പ്രശാന്ത മധുരമായ ആ സായംസന്ധ്യയെ ഉള്ളിലേക്ക് ആവാഹിക്കാൻ ഒരു ചെറിയ ശ്രമം നടത്തി. എപ്പോഴോ എന്റെ കണ്ണുകൾ അടഞ്ഞു. മറുഭാഗത്തുകൂടെ നടന്നിരുന്ന കൂട്ടുകാർ വന്ന് തട്ടിയപ്പോഴാണ് ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ഒന്നു മയങ്ങിയല്ലോ എന്നറിഞ്ഞത്. തിരിച്ചുപോകാൻ സമയമായി. പക്ഷേ, മനസ്സ് അനുവദിക്കുന്നില്ല. കേബിൾ കാറിന്റെ സ്റ്റേഷനിൽ ചെന്നപ്പോൾ വീണ്ടും ഉൾഭയം. ഒറ്റയ്ക്കൊരു ഇരുമ്പുകസേരയിലിരുന്ന്

വീണ്ടും പതിനഞ്ചു മിനിറ്റുകൾ. ഒരുതരം മരണഭയം. അമേരിക്കയിൽ മരണശിക്ഷ നൽകുന്നവരെ ഇരുമ്പുകസേരയിലിരുത്തി ഇലക്ട്രോക്യൂട്ട് ചെയ്യുമെന്ന് വായിച്ചതാണ് ഓർമ്മവന്നത്. ഇവിടെ ഇരുമ്പു കസേരയും മുകളിൽ ഇലക്ട്രിക് ലൈനും, ഒറ്റയ്ക്കും. മറ്റുമാർഗ്ഗമൊന്നുമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് വീണ്ടുമതിൽ കയറി. ഏതാണ്ട് പകുതിയായപ്പോൾ എതിർ ദിശയിൽ പോകുന്ന കേബിൾ കാറുകളിൽ ഇരുന്നു ചെറുപ്പക്കാർ മൊബൈൽ ഫോണിൽ പടമെടുക്കുന്നു. പെട്ടെന്നാണ് കമ്പിളിജാക്കറ്റിന്റെ പോക്കറ്റിൽ ഇട്ടിരുന്ന എന്റെ മൊബൈൽ അവിടെ ഉണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്ന സംശയം വന്നത്. യാത്രയുടെ ഭയം മാറുമെന്ന വിചാരത്തിൽ മൊബൈൽ തപ്പി കൈയിലെടുത്തു. പക്ഷേ, ഫോട്ടോ എടുക്കാൻ ധൈര്യമില്ല. അതു കൈയിൽ നിന്നെങ്ങാനും താഴെ പോകുമോ എന്ന ആശങ്കയിൽ തിരിച്ച് പോക്കറ്റിലിട്ടു. പക്ഷേ എന്റെ മൊബൈൽ ഇരുമ്പുകസേരയിൽ മുട്ടുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു. പിന്നെ എന്താണ് സംഭവിച്ചതെന്ന് സങ്കൽപിച്ചാൽ മതി. വിറയാർന്ന എന്റെ കൈയിൽ നിന്നും മൊബൈൽ വീണത് പോക്കറ്റിലേക്കല്ല എന്നു മാത്രമറിഞ്ഞു. താഴേക്ക് കുനിഞ്ഞു നോക്കാൻ ഭയം. താഴെ മനുഷ്യർക്ക് അഗമ്യമായ പാറക്കെട്ടുകൾ. ഒരു വിധത്തിൽ താഴെ എത്തി കേബിൾ കസേരയിൽനിന്നിറങ്ങിയപ്പോൾ കൂട്ടുകാരോട് പറഞ്ഞു, 'എന്റെ മൊബൈൽ പോയി'. പുറകിലത്തെ കസേരയിൽ വന്ന സുഹൃത്ത് പറഞ്ഞു "ഓ, അത് അച്ചന്റെ മൊബൈൽ ആയിരുന്നുവോ? ഏതോ ഒരു സാധനം താഴെ പാറയിൽ തട്ടി വീണ്ടും മൂന്നു നാലു കരണം

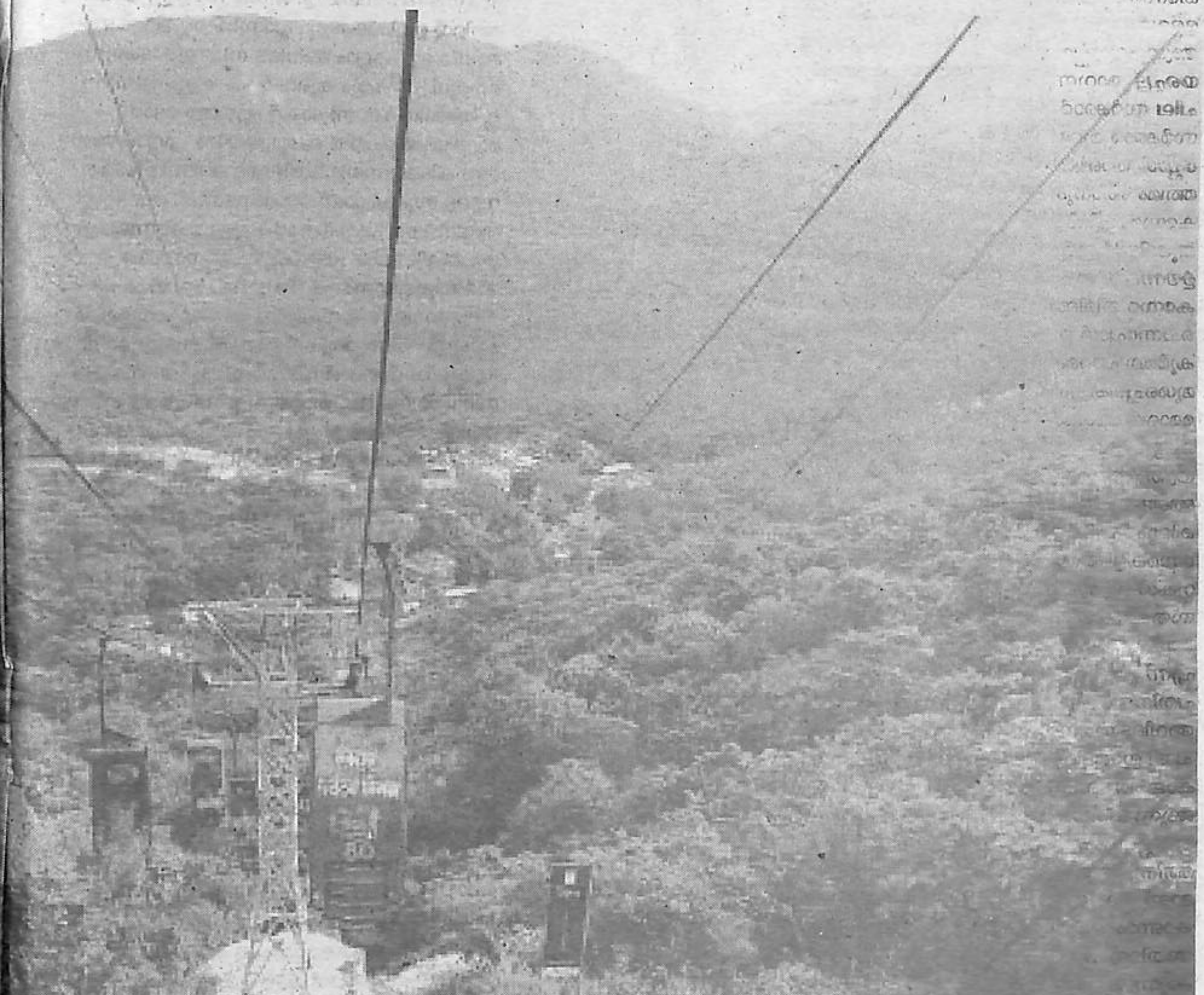

മറിഞ്ഞ് മുൾപ്പടർപ്പിലേക്ക് പോകുന്നതുകണ്ടു. പിന്നെ ആരുമൊന്നും മിണ്ടിയില്ല, അൽപ്പസമയത്തേക്ക്. എന്റെ സകല ഫോൺ നമ്പറുകളും നളന്ദയിൽ വച്ചെടുത്ത അനേകം പടങ്ങളും മറ്റ് അത്യാവശ്യ വിവരങ്ങളുമടങ്ങിയ ഫോണാണ് നിർവാണം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നത്. എന്റെ മനസ്സ് ഇടിഞ്ഞു. നാട്ടിലുള്ള ആരുടെയും നമ്പർ ഓർമ്മയില്ല. എങ്ങനെ വിവരം ധരിപ്പിക്കും. കൂട്ടുകാർ പറഞ്ഞു, നമുക്കിത് റിപ്പോർട്ട് ചെയ്യാം. കേബിൾ ചെയർ ഓടിക്കുന്ന ഓഫീസിൽ ചെന്നു പറഞ്ഞു. അവർ കൈമലർത്തി. അവർക്കവിടെ നിന്നും ഒരു ഫോൺ തപ്പിയെടുക്കാനുള്ള യാതൊരു സംവിധാനങ്ങളുമില്ല. എന്റെ കൂട്ടുകാരുടെ മുഖം മ്ലാനമായി. "സർവ്വം ദുഃഖം സർവ്വം അനിത്യം." പണ്ടെങ്ങോ കാണാതെപഠിച്ച ബുദ്ധവചനം മനസ്സിലേക്കു വന്നു. ഞങ്ങൾ എല്ലാവരും മൗനികളായി ടാക്സിയിൽ ഹോട്ടലിലേക്ക്തിരിച്ചു. അവിടെ ഹോട്ടലിന്റെ ഉടമസ്ഥനും ഞങ്ങളുടെ സ്നേഹിതനുമായി തീർന്ന വിജയകുമാറിനോടു പറഞ്ഞു, ഫോൺ നഷ്ടപ്പെട്ടകാര്യം. എല്ലാം നഷ്ടപ്പെട്ടവന്റെ മുഖത്തോടുകൂടിയ എന്നെ അയാൾ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. പിന്നെ ഒരു ചെറു പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അയാൾ പറഞ്ഞു, ഫാദർ, ഗൗതമബുദ്ധൻ രാജമഹത്വവും രാജധാനിയും ഭാര്യയേയും കുടുംബത്തേയും എല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചുകളഞ്ഞാണല്ലോ, ഇവിടെ ഈ മലമുകളിൽ വന്നത്. അവിടെ വച്ച് ഫാദറിന്റെ കൈയിലിരുന്ന ഒരു ചെറിയ യന്ത്രം നഷ്ടപ്പെട്ടത് അത്ര വലിയ സംഗതിയാണോ? അയാളുടെ ദൃഷ്ടി എന്റെ കണ്ണുകളിൽ തറഞ്ഞുകയറി. സെൻബുദ്ധമതത്തിൽ ഗുരുവിന്റെ മുളവടികൊണ്ടു പുറത്തുകിട്ടുന്ന അടിയേറ്റ് തൽക്ഷണം ബോധോദയം ഉണ്ടാകുന്ന ശിഷ്യന്മാരെക്കുറിച്ച് വായിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഏതാനും നിമിഷത്തെ ശൂന്യസ്തംഭനത്തിനു ശേഷം എനിക്കുമുണ്ടായി ഒരു ബോധോദയം. എന്റെ നഷ്ടബോധം പെട്ടെന്നങ്ങ് മാറി. ജീവൻമാത്രമാണ് പ്രധാനം എന്ന് തിരിച്ചറിഞ്ഞു. അതിനെ ചുറ്റിപ്പറ്റിനിൽക്കുന്നതൊക്കെ അസംഗതമാണ്. അങ്ങ് ആഴത്തിലേക്ക് പതിച്ച ഫോണിലൂടെ എന്റെ ആത്മാവിനെ പൊതിഞ്ഞുനിന്ന അഹങ്കാരവും വ്യാജ സ്വത്വബോധവും എല്ലാം ഊരിതാഴേക്കുപോയി എന്ന് വിചാരിച്ചാൽ മതിയല്ലോ എന്നായിരിക്കാം എന്റെ സുഹൃത്ത് ഉദ്ദേശിച്ചത്. ഏതായാലും എനിക്ക് പെട്ടെന്നൊരുവിമോചനബോധം ഉണ്ടായി എന്നത് വാസ്തവം. എങ്കിലും സംസാരചക്രത്തിൽപ്പെട്ട് ഞാൻ വീണ്ടും രാജ്ഗീറിലെ കടയിൽ നിന്നും ഒരു ഫോൺ വാങ്ങിക്കുകയും അതിൽ നമ്പറുകളും ചിത്രങ്ങളും വിവരങ്ങളും കുത്തി നിറയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. വീണ്ടും അടിമത്തത്തിലേക്ക്.

അടുത്ത ദിവസം രാവിലെ രാജ്ഗീറിലെ പ്രശസ്തമായ ഉഷ്ണജലസ്രോതസ്സുകൾ തേടിയിറങ്ങി. ചുറ്റുപാടുമുള്ള മലമുകളിൽ നിന്നും പൊട്ടിവരുന്ന ചൂടേറിയ നീരുറവകൾ ഔഷധഗുണമുള്ളതാണ്. പല ലവണങ്ങളും സൾഫർപോലുള്ള ധാതുക്കളുമടങ്ങിയ ഈ വെള്ളം വളരെ നല്ലതാണ്. ഈ നീരൊഴുക്കുകളെ ശേഖരിച്ച് ജനങ്ങൾക്ക് കുളിക്കാനും ചർമ്മരോഗങ്ങൾക്ക് ചികിത്സിക്കാനുമായി പല കുളങ്ങൾ സർക്കാരും ക്ഷേത്രങ്ങളും നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ട്. ബ്രഹ്മകുണ്ഡം എന്നറിയപ്പെടുന്ന കുളമാണ് ഏറ്റവും വലിയത്. എന്നാൽ ഞാനാദ്യം പോയത് സിദ്ധാർത്ഥ ഹോട്ടലിന്റെ അടുത്തുള്ള മ്യൂസിക്കൽ കുളത്തിലേക്കാണ്. രാവിലെ ഏഴുമണിക്ക് കമ്പിളിതൊപ്പിയുമണിഞ്ഞ് അവിടേക്കെത്തിയ എന്നെ ആളുകൾ കൗതുകത്തോടെ നോക്കുന്നുണ്ടെന്ന് മനസ്സിലായി. കുളത്തിലേക്കുള്ള വഴിയിൽ കയറിയപ്പോൾ എനിക്ക് മനം പുരട്ടിതുടങ്ങി. അവിടെയെല്ലാം ഇഷ്ടികപാകി പീഠങ്ങളും മറ്റും കെട്ടിപ്പൊക്കിയിട്ടുണ്ട്. പക്ഷേ തലേദിവസം ഏതോ ഹോട്ടലുകളിൽ നിന്നോ സദ്യനടന്ന സ്ഥലങ്ങളിൽ നിന്നോ ഉള്ള ഭക്ഷണത്തിന്റെ ഉച്ഛിഷ്ടങ്ങളും പ്ലാസ്റ്റിക് പ്ലെയ്റ്റുകളും കുപ്പികളും എല്ലാം അവിടെ നിരന്നുകിടക്കുന്നു. തെരുവ് പട്ടികളും കുറെ കാക്കകളും അവിടെ ക്ലീനിങ്ങിന് കോൺട്രാക്റ്റ് എടുത്ത മട്ടാണ്. രാത്രിയിൽ പെയ്ത ചെറുമഴയിൽ എല്ലാം അളിഞ്ഞുകിടക്കുന്നതിനിടയിലൂടെ തെന്നിവീഴാതെ വളരെ സൂക്ഷിച്ചാണ് ഞാൻനടന്നത്. അതിന്റെ അവസാനം പുരുഷന്മാർക്കുള്ള ഉഷ്ണജലക്കുളം. അവിടെയും പടികളൊക്കെ നന്നായി മാർബിളുകൊണ്ട് കെട്ടിയിട്ടുണ്ട്. മലയിൽനിന്നും വരുന്നവെള്ളം ഓവുകളിലൂടെ കുളത്തിലേക്ക് ചാടുന്നു. തണുത്ത പുലരിയിൽ ചൂടുനീരാവി പുകപോലെ പൊങ്ങികുളത്തിന്റെ അന്തരീക്ഷം നിറയ്ക്കുന്നുണ്ട്. താഴെ മുട്ടുവരെ വെള്ളത്തിൽ അടിവസ്ത്രം മാത്രം ധരിച്ച പുരുഷന്മാരും ആൺകുട്ടികളും കുളിച്ചുതിമിർക്കുകയാണ്. ആ വെള്ളം കണ്ടപ്പോൾ എനിക്ക് വീണ്ടും മനം പുരട്ടൽ വർദ്ധിച്ചു. സോപ്പും ചെളിയും കൂടിക്കലർന്ന് ഒരു തരം സൂപ്പുപോലെയുള്ള വെള്ളം. മിക്കവാറും നഗ്നരായ മനുഷ്യർക്കിടയിൽ ഞാൻ ആപാദചൂഡം വേഷമണിഞ്ഞ് കൽപ്പടവുകളിൽ നിന്നു. അപൂർവ്വജീവിയെ കാണുന്നമട്ടിൽ എല്ലാവരും എന്നെ നോക്കി. ഒരാൾ വന്ന് അൽപം പുച്ഛത്തോടെ ഹിന്ദിയിൽ ചോദിച്ചു, " എവിടെനിന്നുമാണ് വരവ് ? " ഞാൻ പറഞ്ഞു "കേരൾ സേ" പെട്ടെന്നയാളുടെ മുഖം മാറി. പുച്ഛത്തിനു പകരം അൽപം ബഹുമാനമായി. പരദേശിയോടുള്ള ആതിഥ്യമര്യാദകൊണ്ടാണോ കേരളത്തിനോടുള്ള ബഹുമാനംകൊണ്ടാണോ എന്ന് ഞാൻ സ്വയം ചോദിച്ചു. പഴയ ചില അനുഭവങ്ങൾ ഓർത്തു. പത്ത് നാൽപത് വർഷങ്ങൾക്ക് മുമ്പ് ഉത്തരേന്ത്യയിൽ ചെന്ന് കേരളത്തിൽ നിന്നുമാണ് വരുന്നതെന്ന് പറഞ്ഞാൽ അത്രവലിയ ബഹുമാനം ഒന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ദാരിദ്ര്യംകൊണ്ട് ഉപജീവനം തേടിവരുന്ന മദ്രാസി എന്ന മട്ടായിരുന്നു എല്ലാവർക്കും. എന്നാൽ അടുത്തകാലത്ത് എനിക്കുണ്ടായ അനുഭവങ്ങൾ മാറി ചിന്തിക്കാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. കേരളത്തെക്കുറിച്ച് ഔത്തരാഹർക്ക് പുതിയ ഒരു ധാരണയും ബഹുമാ

നവുമുണ്ട്. വിദ്യാഭ്യാസവും സംസ്കാരവുമുള്ള മനുഷ്യർ, ധാരാളം വിദ്യാലയങ്ങളും ആശുപത്രികളും ഉള്ളസ്ഥലം ഇങ്ങനെയൊക്കെയുള്ള ചിന്തകൾ വന്നുതുടങ്ങി.

കൽപ്പടവിൽ അണ്ടർവെയറുമിട്ട് നിന്ന് എന്നോടുസംസാരിച്ച മനുഷ്യൻ എന്നെക്കുറിച്ചും കേരളത്തെക്കുറിച്ചും ഇംഗ്ലീഷിൽ തന്നെ ചോദിച്ചുതുടങ്ങി. നളന്ദയെക്കുറിച്ചും രാജ്ഗീറിനെക്കുറിച്ചുമുള്ള എന്റെ കൗതുകം അയാളെ ധരിപ്പിച്ചു. ഞാൻ പറഞ്ഞു, നിങ്ങൾക്ക് ഈ ചൂടുവെള്ളം വലിയ അനുഗ്രഹമായി പ്രകൃതി നൽകിയതാണല്ലോ. കേരളത്തിൽ ഞങ്ങൾക്ക് ഇങ്ങനെ സ്ഥലങ്ങളില്ല. അയാൾ പറഞ്ഞു 'ഞാൻ എന്നും ഇവിടെ കുളിക്കാൻ വരും. വേനലിലും തണുപ്പിലും ഒരുപോലെ ആരോഗ്യപ്രദമാണ് ഈ സ്നാനം. അതു പറഞ്ഞപ്പോൾ ചുറ്റുപാടുകളിലേക്കും വെള്ളത്തിലേക്കും കണ്ണോടിച്ച എന്റെ ചിന്ത അയാൾ വായിച്ചറിഞ്ഞു. "എന്തു ചെയ്യാം, മനുഷ്യൻ വൃത്തിയായി ഒന്നും സൂക്ഷിക്കില്ല. ബീഹാറിലുള്ള ഞങ്ങളുടെ ആളുകൾ നിങ്ങളെപ്പോലെ അത്രവൃത്തിയും മെനയുമുള്ളവരല്ല." അയാൾ ക്ഷമാപണം നടത്തുന്ന മട്ടിൽ പറഞ്ഞു. ഞാൻ പറഞ്ഞു, നമ്മുടെ രാജ്യം ഏതാണ്ട് എല്ലായിടത്തും ഇങ്ങനെയൊക്കയാണ്. മനസ്സുവെച്ചാൽ നമുക്കുവേണമെങ്കിൽ പലതും മാറ്റിയെടുക്കാം. അടുത്തുള്ള ഒരു കോളജിൽ പഠിപ്പിക്കുന്ന അദ്ധ്യാപകനായിരുന്നു എന്റെ കുളക്കരസുഹൃത്ത്. ഞാൻ പറഞ്ഞു, എനിക്ക് ഈ വെള്ളത്തിൽ ഒന്നുതൊട്ട് അതിന്റെ ചൂടറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്. അയാൾ പെട്ടെന്ന് അവിടെയിരുന്ന ഒരു ബക്കറ്റ് എടുത്ത് കുളത്തിൽ ഇറങ്ങി മറുവശത്ത് ചൂടുവെള്ളം വന്നിരുന്ന ഓവിനടുത്ത് ചെന്ന് അര ബക്കറ്റ് വെള്ളം കൊണ്ടുവന്നു. ഞാൻ അതിലേക്ക് കൈയിട്ടു. കുളിക്കാൻ പാകത്തിലുള്ള നല്ലചൂട്. കൈയും മുഖവും ആ വെള്ളത്തിൽ കഴുകി തൽക്കാലം ഞാൻ തൃപ്തിയടഞ്ഞു. സുഹൃത്തിനോട് നന്ദി പറഞ്ഞ് ഞാൻ തിരികെ നടന്നു. അപ്പോഴേക്കും സ്ഥലം വൃത്തിയാക്കുന്ന ജോലിക്കാർവന്ന് പട്ടികളെയും കാക്കകളെയും ഓടിച്ചുതുടങ്ങി. എനിക്ക് പെട്ടെന്നു തോന്നി, നഗരങ്ങളിലെ മാലിന്യനിർമ്മാർജ്ജനം ഇത്തരം പക്ഷിമൃഗാദികളെ ഏൽപ്പിക്കുകയാകും കൂടുതൽ കാര്യക്ഷമമെന്ന്. അന്നുവൈകിട്ടു തന്നെ ബ്രഹ്മകുണ്ഡത്തിലും പോയി, അത് ജൈനക്ഷേത്രത്തോട് ചേർന്നുള്ള വലിയ രണ്ട് കുളങ്ങളാണ്. അവിടെയും സ്ത്രീപുരുഷന്മാർക്ക് പ്രത്യേകം സ്ഥലങ്ങൾ നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ട്. നന്നായി കെട്ടിപണിതിരിക്കുന്ന ചുറ്റുപാടുകൾ സാമാന്യം വൃത്തിയുള്ളതായി തോന്നി. പക്ഷേ, ആളുകൾ കുളിക്കുന്ന വെള്ളത്തിലേക്ക് നോക്കിയപ്പോൾ സംഗതി തഥൈവ. കുളം രണ്ടാണെങ്കിലും മനുഷ്യർ എല്ലാം ഒന്നുതന്നെ.